

УДК 811.111`42:82–1

DOI 10.32999/ksu2413-3337/2019-36-13

КОГНІТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ТРОПІВ

Москвичова Оксана Анатоліївна,
кандидат філологічних наук,
докторант кафедри англійської мови та методики її викладання
Херсонський державний університет
oksana20121980@gmail.com
orcid.org/0000-0001-7678-5834

Стаття є актуальною у світлі тенденції сучасних поліпарадигмальних досліджень, оскільки є узагальненням і систематизацією трьох лінгвістичних парадигм (лінгвопоетичної, лінгвокогнітивної і поетико-когнітивної), спрямованих на побудову поетичної моделі світу як конструкту, у якому втілено глибинний смисл поетичних текстів у різні культурно-історичні періоди. Мета, завдання, результати й висновки статті зумовлені розкриттям специфіки поетичного світосприйняття, втіленої у поезії британського романтизму, модернізму і постмодернізму.

Ключові слова: поетична модель світу, концептуальні тропи, концептуальна метафора, концептуальна метонімія, концептуальний оксиморон, концептуальна метаморфоза.

THE COGNITIVE MODELING OF THE CONCEPTUAL TROPES

Moskvychova Oksana Anatoliivna,
Candidate of Philological Sciences,
Doctoral Student at the Department of English Language and Methods of its Teaching
Kherson State University
oksana20121980@gmail.com
orcid.org/0000-0001-7678-5834

The article is dedicated to the embodiment of reality in the poetic picture of the world of the British poetry of the XIX-XXIth centuries by means of the linguistic and poetic analysis of tropes as the way to actualize cognitive processes of the formation of the picture of the world. By means of linguistic, poetic and cognitive analysis is investigated the cognitive style of poets of the British romantic, modern and post-modern periods. From the position of cognitive linguistics and cognitive poetics poetry is analyzed in the article as the embodiment in the poetical work of the result of cognition of a poet and his interpretation of reality from the position of his physical, social and cultural experience. In cognitive poetics is accentuated the viewpoint of the researches of poetry on the metaphorical human's cognition and the possibility to conceptualize reality by a human on the basis of corporal experience. In the reconstruction of the poetical model of the world of the British poetical texts of the XIX – XXIth centuries is accentuated on the notion of poetry and poetic texts, on the reflection of reality in poetry, on esthetic aspect of poetry and on linguistic and communicative peculiarities of poetry. The article is actual as the generalization of linguistic, poetic and cognitive paradigms aimed on the construction of the model of the world of different cultural and historic periods. The aim and the results of investigation are determined by the specification of the poetical viewpoint embodied in the British poetry of romantic, modern and post-modern periods.

Key words: the poetic picture of the world, conceptual tropes, conceptual metaphor, conceptual metonymy, conceptual oxymoron, conceptual metamorphosis.

Взаємозв'язок між концептуальними тропами та поетичною моделлю світу зумовлений асоціативними властивостями та образністю концептуальних тропів. Закодовану інформацію у поетичній моделі світу можливо декодувати завдяки основним лінгвокогнітивним механізмам й операціям, котрі властиві концептуальним тропам. Змодельована окремих поетом поетична модель світу «нав'язує» читачам специфічний погляд на довколишній світ з урахуванням національно-культурних ознак певного етносу. Зауважимо, що поетична модель світу являє собою певну структуру, а концептуальні тропи постають елементами поетичної моделі світу як структури

і, у свою чергу, теж мають свої власні структурні особливості. Слідом за В. Г. Ніконовою поетичну модель світу розуміємо як модель інтерпретації поетом дійсності, що інкорпорує жанровий, текстовий, мовний й концептуальний аспекти реалізації у британських поетичних текстах XIX – XXI століть [4]. Уважаємо, що концептуальні тропи, особливості їх структури та лінгвокогнітивні операції, складатимуть концептуальний модуль поетичної моделі світу британських поетичних текстів XIX – XXI століть.

Актуальність статті визначається її відповідністю загальним спрямуванням сучасної лінгвістики на вивчення зв'язку між мовою,

мисленням і культурою, на розробку способів експлікації концептуального змісту поетичних текстів для реконструкції світобачення поетів шляхом конструювання і декодування поетичної моделі світу. Стаття є актуальною у світлі тенденцій сучасних поліпарадигмальних досліджень, оскільки є узагальненням і систематизацією трьох лінгвістичних парадигм (лінгвопоетичної, лінгвокогнітивної і поетико-когнітивної), спрямованих на побудову поетичної моделі світу як конструктору, у якому втілено глибинний смисл поетичних текстів у різні культурно-історичні періоди. Актуальність статті зумовлюється лінгвокогнітивною природою поетичної моделі світу, що зумовлює дію лінгвокогнітивних механізмів декодування її смислу у динаміці історичного розвитку поетичної творчості певної етнокультурної спільноти.

Метою статті є дослідження лінгвокогнітивних механізмів формування та декодування поетичної моделі світу, якою вона постає у поетичних текстах Великої Британії XIX – XXI століть, для розкриття специфіки поетичного світосприйняття, втіленої у поезії британського романтизму, модернізму і постмодернізму.

Досягнення поставленої мети зумовлює розв'язання таких **завдань**:

- висвітлити специфіку поетичного тексту у ракурсі теорій когнітивної поетики, зокрема, теорії втіленого розуміння, теорії концептуальних тропів, теорії концептуальної інтеграції ментальних просторів;
- розробити комплексну методика аналізу лінгвокогнітивних механізмів формування й декодування поетичної моделі світу у британських поетичних текстах XIX – XXI століть шляхом інтеграції методологічного інструментарію лінгвопоетичного, лінгвокогнітивного та поетико-когнітивного напрямів дослідження;
- декодувати смисл поетичної моделі світу шляхом реконструкції та систематизації художніх концептів поетичної моделі світу, моделювання концептуальних блендів як емергентних когнітивних структур втіленого розуміння у результаті концептуальної інтеграції ментальних просторів.

Об'єктом дослідження постають лексико-семантичні тропи (епітет, метафора, образне порівняння, метонімія, оксиморон та метаморфоза) у британських поетичних текстах XIX – XXI століть як вербальні засоби актуалізації когнітивних процесів формування поетичної моделі світу.

Предмет дослідження становить когнітивний потенціал тропів як вербальних засобів об'єктивації лінгвокогнітивних механізмів формування та декодування поетичної моделі світу, опредметненої у словесній тканині поетичних творів британського романтизму, модернізму і постмодернізму.

Багатоаспектність аналізу зумовлює застосування комплексного підходу у дослідженні лінгвокогнітивних механізмів формування й декодування поетичної моделі світу у британській поезії XIX – XXI століть. У статті передбачається інтеграція загальнонаукових методів (спостереження, опис, систематизація, індукція, дедукція), емпірико-теоретичних методів (аналіз, синтез) і спеціальних методів і прийомів аналізу, детермінована поліпарадигмальною методологічною базою, що органічно поєднує три наукових напрями – лінгвопоетичну, лінгвокогнітивну та поетико-когнітивну.

Методи лінгвопоетичного аналізу – інтерпретаційно-текстовий, дескриптивний, семантичний, компонентний і лінгвостилістичний – сприятимуть дослідженню контекстної реалізації та інтерпретації тропів як вербальних засобів актуалізації поетичної моделі світу у британських поетичних текстах XIX – XXI століть. Методологічний інструментарій когнітивної лінгвістики – метод реконструкції та ідентифікації художніх концептів, метод концептуального аналізу, метод конструювання концептуальних тропів – слугуватиме методологічним підґрунтям для реконструкції художніх концептів та моделювання концептуальних тропів як складників поетичної моделі світу, втілених у британській поетичній творчості романтизму, модернізму й постмодернізму. Методологія когнітивної поетики, зокрема методика концептуальної інтеграції ментальних просторів і методика моделювання концептуальних блендів уможливають інтерпретацію емергентних когнітивних структур втіленого розуміння у поезії британського романтизму, модернізму і постмодернізму і декодування естетичної інформації у британських поетичних текстах XIX – XXI століть, закованої у поетичній моделі світу відповідних епох. Процедури кількісних підрахунків використовуються на всіх етапах аналізу для визначення кількісних параметрів когнітивно-дискурсивної реалізації поетичної моделі світу.

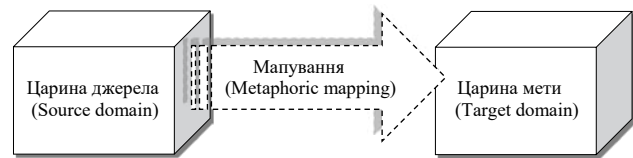
У когнітивній лінгвістиці та когнітивній поезії концептуальні тропи потрактовано як образне осмислення предметів та явищ дійсного й уявного світів, що є результатом когнітивних процесів переробки і трансформації інформації, переданої семантикою одиниць мови та мовлення [5]. Як відомо, концептуальні тропи формуються не в мові, а в мисленні людини і можливість їх реконструкції у текстах виявлена у словесних поетичних образах (метафорі, метонімії, оксимороні) та й сенсорній і епістемічній необразній лексиці [5]. Людині властиво мислити метафорично, метонімічно й парадоксально, саме тому доведено існування метафоричного, метонімічного й оксиморон-

ного когнітивних процесів, властивих індивідуально-авторському образному осмисленню концептів [5].

Концептуальні тропи (концептуальна метафора, концептуальна метонімія, концептуальний оксиморон) набули багатогранного висвітлення й дослідження [1; 5]. Проте, релевантність існування такого концептуального тропу, як метаморфоза, доведено зовсім недавно в українській школі когнітивної лінгвістики і поетики [2; 3]. Здійснене дослідження метаморфози як тропеїчної синтактико-стилістичної фігури з концептуальною й семіотичною природою виконано на матеріалі англійських поетичних текстів XIX – XX століть і в його основу покладені наукові розвідки метаморфози у літературознавстві та на матеріалі творів української та російської літератур [3]. Саме тому фрагментарно узагальнимо сутність таких концептуальних тропів, як концептуальна метафора, концептуальна метонімія й концептуальний оксиморон і більш детально висвітлимо метаморфозу.

Доведено, що метафорична концептуалізація, або концептуальна метафора, – спосіб осмислення однієї галузі знань крізь призму іншої, в основі якого лежить метафоричне мислення або аналогове осмислення світу людиною, тобто встановлення аналогії між гетерогенними сутностями різної природи та переосмислення їх у термінах інших сутностей [5]. Основним засобом обробки інформації й метафоричного когнітивного мислення людини є схема концептуальної метафори SOMETHING IS SOMETHING (ЩОСЬ Є ЩОСЬ).

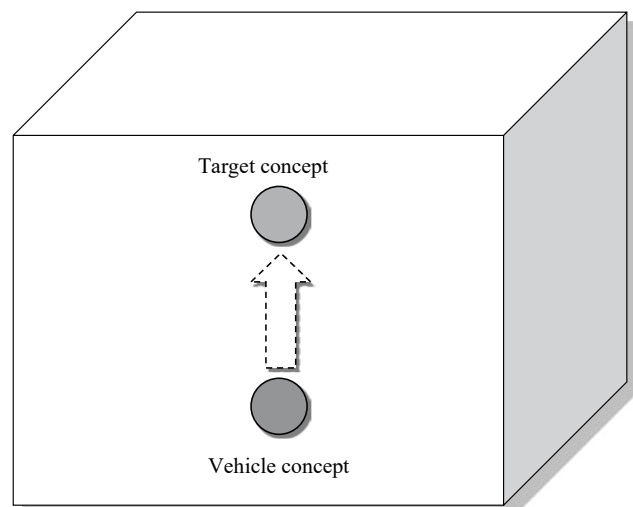
Як відомо, метафоризація ґрунтується на взаємодії двох структур знання – когнітивної структури «джерела» (source domain) та когнітивної структури «мети» (target domain). У процесі метафоризації деякі царини когнітивної структури «джерела» структуруються за когнітивною структурою «мети», тобто виникає «метафорична проєкція» (metaphoric mapping) або «когнітивне відображення» (cognitive mapping) [5]. Вказана проєкція постає «мапуванням», тобто «семантичним накладанням» компонентів значення одних мовних одиниць на інші; горизонтальною проєкцією ознак, властивостей та протилежних, але онтологічно споріднених, якостей сутності царини джерела на сутності царини мети [5]. Доведено, що царина джерела є більш конкретною ніж царина мети, а концептуальна метафора дозволяє розуміти абстрактні сутності у термінах конкретних завдяки односпрямованості горизонтальної метафоричної проєкції [5]. Графічно, метафорична проєкція постає такою:

Горизонтальна метафорична проєкція концептуальної метафори

Метонімічна концептуалізація, або концептуальна метонімія, – когнітивний процес, у якому одна концептуальна сутність (джерело) забезпечує ментальний доступ до іншої концептуальної сутності (цілі) в рамках однієї концептуальної сфери. Концептосфера (conceptual domain) – поняттєве поле як цілісна галузь знання, будь-яка зона концептуалізації, щодо якої характеризується семантична структура. В основі метонімічного мислення лежить асоціативне осмислення світу людиною [5]. Модель мислення людини являє собою відтворення за частиною чи ознакою цілого і представлена у схемі концептуальної метонімії SOMETHING STANDS FOR SOMETHING (ЩОСЬ СТОІТЬ ЗАМІСТЬ ЧОГОСЬ).

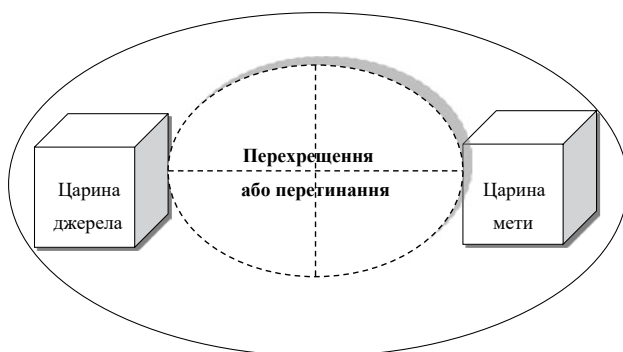
Зазначено, що концептуальна метонімія – це когнітивний процес, в якому одна концептуальна сутність (the vehicle) забезпечує доступ до іншої концептуальної сутності (the target) у межах одного домена (Evans, 2006). Структура концептуальної метафори уможливорює мапування між цариною джерела та цариною мети, котрі постають двома різними доменами з єдиним семантичним компонентом, котрий ґрунтується на асоціації. Натомість, у структурі концептуальної метонімії можливим постає мапування у рамках єдиного домена завдяки суміжності між концептуальними сутностями або складниками зазначеного домена. Саме тому, графічно метонімічну проєкцію зображено у такий спосіб [5]:

Вертикальна метонімічна проєкція концептуальної метонімії

Оксиморонна концептуалізація, або концептуальний оксиморон, – когнітивний процес осмислення явищ і подій, в якому створюється нове поняття в результаті поєднання протилежних, семантично несумісних понять і протиставленням їхніх суттєвих ознак і властивостей. Підґрунтям оксиморона є парадоксальне (контрактивне) мислення [1, с. 41-43]. Абстрактні моделі, що позначають глибинні семантичні процеси побудови словесних поетичних образів, в основі яких лежить семантичне неузгодження, надаються у вигляді схеми концептуального оксиморона SOMETHING IS NOT SOMETHING (ЩОСЬ НЕ Є ЩОСЬ).

Концептуальний оксиморон постає зіштовхуванням онтологічних ознак сутностей царин джерела та мети у межах одного семантичного поля. На відміну від концептуальної метафори та концептуальної метонімії, структура яких підпорядкована наявності мапування, у концептуальному оксимороні перехрещуються або перетинаються однорідні онтологічні властивості сутностей царин джерела та мети в рамках одного семантичного поля [1, с. 41-43]. Відповідно, графічно, зобразимо концептуальний оксиморон у такий спосіб:

**Оксиморонне перехрещення
або перетинання концептуального
оксиморона у межах єдиного
семантичного поля**

Метаморфозна концептуалізація, або концептуальна метаморфоза, – осмислення та усвідомлення дійсності людиною, в якому одна сутність перетворюється на іншу, не завжди протилежну [3]. Підґрунтям метаморфози є металептичне мислення і концептуальною схемою концептуальної метаморфози є SOMETHING TURNS INTO ANOTHER UNDER THE INFLUENCE OF A CAUSER (ЩОСЬ ПЕРЕТВОРЮЄТЬСЯ НА ІНШЕ ПІД ВПЛИВОМ ДІЇ КАУЗАТОРА) [3]. Концептуальна метаморфоза є більш складним концептуальним тропом, глибокшим, немов айсберг, порівняно з іншими концептуальними тропами. Встановлено,

що концептуальні метафори можуть бути реконструйовані в елементах метаморфози і, у такий спосіб, підтверджувати її концептуальну сутність [3]. Можливість вербалізації концептів в елементах метаморфози підтверджує висунуту гіпотезу. Схема концептуальної метаморфози SOMETHING TURNS INTO ANOTHER UNDER THE INFLUENCE OF A CAUSER (ЩОСЬ ПЕРЕТВОРЮЄТЬСЯ НА ІНШЕ ПІД ВПЛИВОМ ДІЇ КАУЗАТОРА) [3] складає підґрунтя поетичного тексту, в якому йдеться про перетворення або перевтілення. Наявність елементів метаморфози у вірші дозволяє не тільки проінтерпретувати її, а й встановити імпліцитну схему концептуальної метаморфози. Зазначимо, що саме предикати метаморфози («to turn to / to turn into, to change, to grow, to be, to become, to transfigure, to transform, to metamorphose») постають першими сигналами для її виявлення у поезії. Перетворювальне, перетворене й каузатор можуть бути розташованими в єдиному складному реченні або бути розпорошеними впродовж всієї тканини поетичного тексту, в його ініціальній, медіальній та фінальній позиціях. Роль концептуальної метаморфози у конструюванні поетичної моделі світу британських поетичних текстів XIX – XXI століть полягає в її всеосяжному наповненні концептуальними тропами. Останні можливо реконструйованими у словесних поетичних образах, серед яких домінують роль належить концептуальній метафорі. Наявність в елементах концептуальної метаморфози концептуальної метонімії й концептуального оксиморона носить суто спорадичний характер [3].

Перспектива подальших досліджень зумовлена вивченням специфіки відтворення дійсності у поетичній моделі світу, якою вона постає у британських поетичних текстах XIX – XXI століть, шляхом лінгвопоетичного аналізу лексико-семантичних тропів як вербальних засобів актуалізації когнітивних процесів формування поетичної моделі світу, а також виявленню аксіологічно забарвлених глибинних смислів, специфічних для когнітивного стилю поетів британського романтизму, модернізму і постмодернізму, шляхом лінгвокогнітивного і поетико-когнітивного аналізу визначеної тропеїки, що передбачає застосування когнітивно-дискурсивних стратегій інтерпретації смислу поетичної моделі світу, а саме: реконструкцію аксіологічно навантажених художніх концептів як складників поетичної моделі світу, моделювання концептуальних тропів як когнітивного підґрунтя формування поетичної моделі світу та конструювання концептуальних блендів як емергентних когнітивних структур втіленого розуміння у поезії британського романтизму, модернізму і постмодернізму.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белехова Л. І. Словесний образ в американській поезії : лінгвокогнітивний аспект. Москва : ООО "Звездопад", 2004. 376 с.
2. Волкова С. В. Міфологічні образи в сучасних америндіанських прозових текстах : Монографія. Херсон : Айлант, 2015. 340 с.
3. Москвичова О. А. Еволюція метаморфози в англійському поетичному мисленні : Монографія. Херсон : Айлант, 2015. 220 с.
4. Ніконова В. Г. Трагедійна картина світу в поезії Шекспіра : Монографія. Дніпропетровськ : Вид-во ДУЕП, 2007. 364 с.
5. Evans V., Green M. Cognitive Linguistics. An Introduction. Edinburg: Edinburg University Press, 2006. 851 p.

REFERENCES:

1. Bieliakhova, L. I. (2004). Slovesnyi obraz v amerykanskkii poezii : lnhvokohnityvnyi aspect [A verbal

image in American poetry: the linguocognitive aspect]. Moscow : ООО "Zvezdopad". [in Ukrainian].

2. Volkova, S. V. (2015). Mifolorni obrazy v suchasnykh amerindianskykh prozovykh tekstakh [Mythological images in contemporary amerindian prose texts] : Monohrafiia. Kherson : Ailant, 2015. 340 s. [in Ukrainian].

3. Moskvychova, O. A. (2015). Evoliutsiia metamorfozy v anhliiskomu poetychnomu myslenni [The evolution of metamorphosis in English poetic thinking] : Monohrafiia. Kherson : Ailant. [in Ukrainian].

4. Nikonova, V. H. (2007). Tragediina kartyna svitu v poetytsi Shekspira [Tragic picture of the world in the poetics of Shakespeare]: Monohrafiia. Dnipropetrovsk : Vyd-vo DUEP. [in Ukrainian].

5. Evans V., Green M. (2006). Cognitive Linguistics. An Introduction. Edinburg: Edinburg University Press. [in English].